

Forfatter: Brandes, Georg

Titel: Hovedstrømninger. Indledning

Citation: Brandes, Georg: "Hovedstrømninger. Indledning", i Brandes, Georg: *Samlede Skrifter*, 1899-1910, s. 1. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-brandes04-shoot-workid54271.pdf> (tilgået 02. december 2021)

Anvendt udgave: Samlede Skrifter

Ophavsret Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen.](#)

INDLEDNING

⌘ Min Hensigt med det Værk, jeg her begynder, er den: gennem Studiet af visse Hovedgrupper og Hovedbevægelser i den europæiske Literatur at give Grundridset til en Psykologi af det 19de Aarhundredes første Halvdel. Aaret 1848, der betegner et europæisk Uvejr, et historisk Vendepunkt og derved en foreløbig Afslutning, er den Grænse, til hvilken det er min Agt at følge Udviklingens Gang. Tidsrummet fra Aarhundredets Begyndelse til dets Midte frembyder Billedet af mange spredte og hinanden tilsyneladende uvedkommende literære Bestræbelser og Særsyn. Men den, der fæster Øjet paa Hovedstrømningerne i Literaturen opdager, at Bevægelserne lader sig føre tilbage til én stor Hovedrytme med dens Ebbe og Flod: den gradvise Synken og Forsvinden af det foregaaende Aarhundredes Følelses- og Tankeliv og Fremskridtsidéernes Tilbagevenden i nye, stedse højere stigende Bølger.

⌘ Den centrale Genstand for dette Skrift er da den Reaktion, som det 19de Aarhundrede i sine første Aartier førte mod det 18des Literatur og Overvindelsen af hin Reaktion. Denne historiske Begivenhed er efter sit Væsen europæisk og kan kun forstås ved en sammenlignende Literaturbetragtning. Det er derfor en saadan jeg vil forsøge, idet jeg bestræber mig for paa én Gang at forfølge visse Hovedbevægelser i den tyske, franske og engelske Literatur, som i dette Tidsrum er de vigtigste. Den sammenlignende Literaturbetragtning har den dobbelte Egenskab at nærme det Fremmede til os saaledes, at vi kan tilegne os det, og at 2 fjerne vort Eget fra os saaledes, at vi kan overskue det. Man ser hverken hverken hvad der ligger Øjet altfor nær eller altfor fjernt. Den videnskabelige Literaturbetragtning rækker os ligesom en Kikkert, hvis ene Side forstørrelser og hvis anden Side formindsker. Det gjælder om at bruge den saaledes, at vi med den raader Bod paa de Sansbedrag, det naturlige Syn medfører. Hidtil har de forskellige Folkeslag i literær Henseende staaet hinanden temmelig fjernt og kun i ringe Grad vist sig i Stand til at tilegne sig hinandens Frembringelser. Vil man have et Billede af Forholdet som det er eller var, maa man tænke paa den gamle Fabel om Ræven og Storken. Enhver husker, at Ræven bød Storken til Gæst, men den anrettede alle de lækre Sager, den frembar, paa en flad Tallerken, saaledes at Storken med sit lange Næb næsten Intet kunde faa fat paa. Man véd, hvorledes Storken hævnede sig. Den anrettede sine fiydende og laste Spisevarer i en høj langhalset og smalhalset Vase, hvori vel Storkens lange Næb, men ikke Rævens spidse Snude kunde trænge ned. Saaledes har i lange Tider de forskellige Nationer vekselvis været Ræv og Stork for hinanden. En stor Del af den æstetiske Forsknings Opgave er og har været at anrette Storkens Køkken paa Rævens Bordstel og omvendt.

⌘ Et Folks Literatur fremstiller, naar denne Literatur er fuldstændig, dets Anskuelsers og Følelsers hele Historie. Store Literaturer, som Englands og Frankrigs, indeholder saaledes et tilstrækkeligt Antal Vidnesbyrd til at man ud fra dem kan bestemme, hvorledes det engelske og franske Folk i ethvert historisk Tidsrum har tænkt og følt. Andre Literaturer, som f. Eks. den tyske, hvis moderne Tidehverv først begynder midt i forrige Aarhundrede, er formedelst deres Ufuldstændighed meget mindre interessante. Endnu mere gjælder da dette om en saa sen Literatur som vor egen. At studere det danske Folks hele Følelsesliv igennem den er ikke muligt; dertil har den altfor mange tomme Rum. Der gives lange Tider i vor Literatur, der ikke har givet sig til Kende ved noget digterisk eller sjælehistorisk Mindesmærke af Betydning. Er der ellers i saadanne Tider blevet tænkt og følt, saa vides det ikke nu. Men dernæst har det været vort lille og afsidesliggende Fædrelands Skæbne, at det ikke paa første Haand har frembragt nogen stor europæisk Aandsbevægelse. Vi har ikke givet Stødet til de store Forandringer, vi har undergaaet dem, *naar* vi ellers har undergaaet 3 dem. Vi faar f. Eks. Reformationens Tanker fra Tyskland, Revolutionens fra Frankrig. Vor Literatur er som et lille Kapel i en stor Kirke, den har sit Alter, men Hovedalteret findes ikke her. Altsaa ikke nok med, at der er Tider, om hvilke man ikke véd, hvorledes man da har tænkt og følt; der er Tider, hvor man har tænkt og følt, men paa anden Haand, svagere og mattere end andensteds. Saaledes sker det da undertiden, at én af de store europæiske Bevægelser naaer os, en anden ikke. Et Løsen griber os, et andet ikke. Ja, undertiden, naar vi slet ikke har været med i Aktionen, hvis brede Bølger først naaede vore sandede Kyster som flade og matte, hænder det, at vi kommer med i Reaktionen.

⌘ Et saadant Tilfælde tror jeg har fundet Sted i dette Aarhundrede. Det har været mig paafaldende, og det er dette Indtryk, som har foranlediget mig til de Undersøgelser, der vil blive Genstand for dette Skrift.

⌘ Alle véd, hvilken uhyre revolutionær Bevægelse der i Slutningen af det 18de Aarhundrede brød ud

over Verden, og hvilke følger den andensteds medførte i Politik og Literatur. Denne Bevægelse er for mange Omraaders Vedkommende slet ikke naaet til os. Dens aandige Udgangspunkt var Forskningens ubetingede Frihed. Men den frie Tanke, der andensteds optraadte i saa dristige Former og gav sig saa mægtige Udslag, kommer til os kun i den ynkeligt afblegede Form af teologisk Rationalisme. Hegel har sagt de smukke Ord: «Saa længe Solen stod paa Himlens Hvælving og saa længe Planeterne drejede sig om Solen, var det ikke blevet set, at Mennesket havde stillet sig paa den rene Tanke, man kunde sige stillet sig paa Hovedet, og havde søgt at omforme og opbygge hele Virkeligheden efter sit Hoved. Alle tidligere Revolutioner havde havt stedlige Formaal, først denne vilde omskabe Menneskeheden.» Man kan ikke nægte, at vi Danske iagttag Sømmelighed, vi stillede os ikke paa Hovedet. Men da nu denne mægtige Aktion, fremkaldt af den menneskelige Tankes Sejersbevidsthed, den rene Tankes Fanatisme, som enhver stor Strøm, der gaar over sine Bredder, havde fremkaldt Modforholdsregler og Reaktion, da kom vi med i Reaktionen. I alle vore literære Bevægelser fra dette Aarhundredes Begyndelse, i Oehlenschlägers Poesier, i Grundtvigs Prædikener, i Mynsters Taler og Ingemanns Digte er der et stærkt Element af Reaktion mod det 18de Aarhundrede. At en saadan Reaktion kom, var 4 berettiget og naturligt. Men hvad jeg vilde forsøge at fremstille som uberettiget og unaturligt, det er, at denne Reaktion endnu vedvarer hos os saalænge efter, at den andensteds forlængst er ophørt og overvunden.

× Man maa ikke misforstaa mig, som ansaa jeg Reaktion som saadan for et med Tilbageskridt. Langtfra! Tvertimod! en sand, udfyldende og irettesættende Reaktion er Fremskridt. Men en saadan Reaktion er kraftig, kort og forsumper ikke. Efter i nogen Tid at have bekæmpet det foregaaende Tidsums Udskejelser, efter at have fremdraget, hvad det trængte tilbage, optager en følgende Periode den foregaaendes værdifulde Elementer, forsoner sig med den og fortsætter dens Bevægelse. Dette er hvad her ikke er sket. Naar en Stok er bleven bøjet til én Side, gør man den ret ved at bøje den til den anden Side - men man bliver ikke ved dermed. Hin Reaktion mod det 18de Aarhundrede fortsætter sig sendrægtigt, trent, med Afbrydelser, men den synes ikke at ville tage nogen Ende, og Følgen er, at vor Literatur er sunken sammen i en Døs, der snart begynder at forundre os selv. Det er derfor jeg har følt Lyst til at skildre, hvorledes en Reaktion, ja den samme Reaktion, andensteds har faaet Ende.

× Hvad jeg vil skildre er en historisk Bevægelse, der ganske har et Dramas Præg og Form. De seks forskellige Literaturgrupper, som det er min Agt at fremstille, lader sig opfatte som seks Akter af et stort Drama. I første Gruppe, den franske af Rousseau inspirerede Emigrantlitteratur, begynder Reaktionen; men her er de frihedsfjendske Strømninger endnu overalt blandede med de oprørske. I den anden Gruppe, Tysklands halvkatolske romantiske Skole, er Reaktionen i Stigen, den gaar videre, den holder sig fjernere fra Friheds- og Fremskridtbestræbelserne i Samtiden. Den tredje Gruppe endelig, som dannes af Forfattere som Joseph de Maistre, som Lamennais i dennes strengt rettroende Livsafsnit, som Lamartine og Victor Hugo i den Tid, hvor de efter Kongedømmets Genoprettelse endnu var Legitimisternes og de Klerikales bedste Støtter, betegner den heftige, den triumferende Reaktion. Byron og hans Omgivelser danner den fjerde Gruppe. Denne ene Mand frembringer Omslaget i det store Drama. Den græske Frihedskrig udbryder, et frisk Pust farer hen over Europa, Byron falder som Helt for den græske Sag og hans Død gør et uhyre 5 tryk paa alle frembringende Aander udenfor England. Kort før Julirevolutionen slaar da Frankrigs store Forfattere om, de danner den femte Gruppe, Frankrigs romantiske Skole, og den nye frisindede Bevægelse betegnes ved Navne som Lamennais, Hugo, Lamartine, Musset, George Sand o. m. fl. Og da nu Bevægelsen fra Frankrig gaar over til Tyskland, sejrer Frisindet ogsaa i dette Land, idet den sjette og sidste Gruppe af Forfattere, jeg vil skildre, beaandes af Frihedskrigenes og Julirevolutionens Tanker og, ligesom de franske Digtere, i Byrons store Skygge ser Frihedsbevægelsens Fører. Det unge Tysklands Forfattere, blandt hvilke de vigtigste, Heine og Börne er af jødisk Byrd, forbereder ligesom de samtidige franske Skribenter Omvæltningen 1848.

× Jeg tror, at vi af dette store Drama kan uddrage en Lære for os selv. Vi er nemlig denne Gang som sædvanlig en 40 Aar tilbage for Europa. For længe siden har i hine store Hovedlandes Literaturer Revolutionsstrømmen optaget sine Bifloder og sprængt de Diger, der opkastedes paa dens Vej; den er bleven ledet ind i Tusinder af Kanaler. Vi arbejder endnu paa at stanse den og opholde den i Reaktionenens Sump. Men vi har kun opnaaet at stanse vor Literatur.

× Der vil vel uden Vanskelighed kunne opnaas Enighed om, at den danske Literatur ingensinde i dette Aarhundrede har befundet sig i en saadan Hendøen som i vore Dage. Den digteriske Frembringelse er saa godt som fuldstændigt stanset, og intet alment Spørgsmaal angaaende Menneskeliv eller Samfund formaar at vække nogen Deltagelse eller fremkalde anden Drøftelse end Dagspressens og Døgnlitteraturens. En stærk oprindelig Frembringelsesdrift har vi ikke nogensinde besiddet, nu er en næsten fuldstændig Mangel paa Tilegnelse af fremmed Aandsliv traadt til, og den aandelige Døvhed har som Døvheden hos den Døvstumme medført Stumhed.

× Det, at en Literatur i vore Dage lever, viser sig i, at den sætter Problemer under Debat. Saaledes sætter f. Eks. George Sand Forholdet mellem de to Køn under Debat, Byron og Feuerbach Religionen, Proudhon og Stuart Mill Ejendommen, Turgenev, Spielhagen og Emile Augier Samfundsforholdene. At en Literatur intet sætter under Debat er det samme, som at den er i Færd med at tabe al Betydning. Det Folk, som frembringer den, kan da længe nok tro, at al Verdens Frelse vil komme fra

⊗ det; det vil se sig skuffet i sin Forventning; det bliver ikke mere 6 et saadant Folk, som styrer Udvikling og Fremskridt, end Fluen gjorde det, da den mente at drive Vognen frem. fordi den nu og da gav dens fire Heste et ubetydeligt Stik.

⊗ I et saadant Samfund kan mange Dyder være bevarede, det krigerske Mod f. Eks., men disse Dyder kan ikke holde Literaturen oppe, naar det aandelige Mod er sunket og forsvundet. Al stivnet Reaktion er tyrannisk, og naar et Samfund efterhaanden har udviklet sig saaledes, at det under Frihedens Maske bærer Tyranniets Træk, naar der til den offentlige Ytring af enhver hensynsløst frisindet Anskuelse eller Fremstilling er knyttet en Adgangsformening fra Selskabet, fra den agtede Del af Pressen, fra en stor Del af Statens Embeder, saa vil der naturligvis udfordres langt ualmindeligere Betingelser end ellers til at danne den Art Evner og den Art Karakterer, paa hvilke i et Samfund Fremskridtet beror. Ifald et saadant Samfund nu udvikler en Art Poesi, da kan man ikke altfor meget undres over, at dens væsenligste Indhold bliver det at forhaane Samtiden og skamme den ud. En saadan Poesi vil atter og atter kalde Samtidens Menneske Usling, og man vil maaske opleve, at de Skrifter, som berømmes og købes mest, (Ibsens *Brand* f. Eks.) bliver dem, i hvilke Læseren først med en Art Rædsel, senere med en Art Vellyst ret maa føle, hvilken Orm han er, hvor ussel og hvor modløs. Man vil maaske ogsaa opleve, at Ordet Vilje bliver Stikordet for en saadan Slægt, at den raaber med Viljes-Dramer og Viljes-Filosofier. Man forlanger det, man ikke har. Man raaber paa det, efter hvilket Efterspørgslen er størst. Men man vilde trods Alt tage fejl, ifald man nedslaaet mente, at der i en saadan Slægt var mindre af Mod, Besluttethed, Begejstring og Vilje end i Gennemsnittet af saa mange andre. Der er lige saa meget Mod og Frisind, men der behøves mere. Thi naar Reaktionen i en Literatur trænger de nye Tanker tilbage, og naar det Samfund, af hvilket den er udgaaet, vel at mærke ikke som det engelske f. Eks., dagligt har maattet høre sig beskyldt, for haanet, ja forbandet for sit Hykleri og sin Vedtægtsdyrkelse, men tvertimod er overbevist om sit Frisind og dagligt i den Anledning faar et Røgelsekar svunget under sin Næse, da udfordres der hos dem, der maaske ellers kunde bibringe Literaturen nyt Blod, særegne Egenskaber og særegne Vilkaar. En Soldat behøver intet ualmindeligt Mod for at turde skyde paa Fjenden, dækket af en Jordvold, men har man ført ham saa 7 Indslet, at han ingen Dækning finder, da undre man sig ikke over, at Modet forgaar ham.

⊗ En Sammenknytning af forskellige Aarsager har bevirket, at vor Literatur i ringere Grad end de større har arbejdet i Fremskridtets Tjeneste. Selv Omstændigheder, der har begunstiget Udviklingen af vor Poesi, har her været os i Vejen. Jeg vil saaledes fremhæve et Træk af Barnlighed i Folkekarakteren. Vi skylder denne Egenskab vor Poesis næsten enestaaende Naivetet. Naivetet er en afgjort poetisk Egenskab og man genfinder den hos næsten alle vore Digtere fra Oehlenshläger over Ingemann og Andersen til Hostrup. Men Naivetet er ikke nogen revolutionær Tilbøjelighed. Jeg vil dernæst fremhæve vor Literaturs virkelighedsfjerne Idealisme. Den handler ikke om vort Liv, men om vore Drømme. Denne Idealisme har som Idealismen og Virkelighedsskyen i alle Literaturer sin Aarsag i, at vor Poesi udviklede sig under en politisk ussel og nedbrudt Tilstand som en Art Trøst i den reale Genvordighed, som en Art aandelig Erobring, der skulde trøste for de materielle Tab. Men den har bevaret en sørgelig Mangel som Minde derom.

⊗ Det hænder undertiden den Danske i Udlandet, at en Fremmed efter nogle Samtaler om Danmark retter det Spørgsmaal til ham: «Hvorledes kan man lære Deres Lands Bestræbelser at kende? Har Deres Samtids Literatur udviklet en eller anden haandgribelig og letfattelig Type?» Den Danske vil være i Forlegenhed med Svaret. De Fleste véd saa omtrent, hvilken Art og Klasse af Typer det var, som det 18de Aarhundrede testamenterede til det 19de. Lad os nævne et Par af Hoved repræsentanterne for et enkelt Lands Vedkommende, for Tysklands. Der er Nathan den Vise, Oplysningstidehervets Ideal, det vil sige Fordragelighed i Trossager, ædel Menneskelighed og gennemført Rationalisme. Man kan neppe sige, at vi har fastholdt dette Ideal eller ført det videre, som det f. Eks. skete i Tyskland ved Schleiermacher og siden ved saa mange Andre. Det er Mynster, som var vor Schleiermacher, men man véd hvilken Afstand, der er mellem Schleiermachers Frisind og Mynsters Kirketro. Og Skridt for Skridt har vi fjernet os fra Rationalismen uden at optage den eller føre den videre. Clausen var engang dens Ordfører, men han er det ikke mere. Heiberg følges af Martensen og Martensens «Spekulative Dogmatik» afløses af den «Kristelige Dogmatik». I Oehlenshlägers Digtninge hersker endnu et 8 rationaistisk Pust, men Oehlenshlägers og Ørstedes Slægt avler Kierkegaards og Paludan-Müllers.

⊗ Det 18de Aarhundredes tyske Literatur overgav os endnu mange andre poetiske Idealer. Der er Werther, Stormløbs-Tidehervets Ideal, det vil sige Naturens og Lidenskabens Kamp mod det vedtægtsmæssigt ordnede Samfund, fremdeles Faust, selve den nye Tids og dens Erkendelses Aand, der, utilfreds med hvad Oplysningstidsalderen har indvundet, aner en højere Sandhed, en højere Lykke og en tusindfold højere Magt. Der er Wilhelm Meister, den humane Dannelses Type, der gaar Livets Skole igennem og fra Lærling bliver til Mester, som begynder med at jage efter Idealer, flygtende fra Livet, men som ender med at finde Idealet i Virkeligheden og for hvem disse to Betegnelser smelter sammen. Der er Goethes Prometheus, som formende Mennesker udtaler Spinozas Filosofi i ophøjede og ildfulde Rytmer. Der er endelig Marquis Posa, Revolutionen i Menneskeskikkelse, Frihedens Apostel og Profet, Type for den Slægt, der gennem Oprøret mod alle domfældte Overleveringer vilde gøre Fremskridtet muligt og Menneskeheden lykkelig.

⊗ Det er med saadanne Typer bag sig, at vor danske Literatur begynder. Fører den dem videre? Man kan

ikke sige det. Thi hvorpaa vilde Fremskridtet bero? Det beror paa hvad der siden skete. Det er ikke blevet trykt i denne Form, men jeg skal fortælle det. En skøn Dag, da Werther som sædvanlig gik og fortvivlet sværmede for Lotte, faldt det ham ind, at Baandet mellem Albert og hende dog betydede altfor lidt, og han erobrede hende fra Albert. En skøn Dag blev Marquis Posa træet af at præke Frihed ved Filip den 2dens Hof for Tyrannens døde Øren, og han jog ham sin Kaarde gennem Livet - og Prometheus rejste sig fra sin Klippe og ryddede Olympen, og Faust, som var sunket i Knæ for Jordaanden, bemægtigede sig hans Jord og undertvang den med Damp, med Elektricitet, med metodisk Forskning.

⊗ Lad os se, i hvilken Skikkelse vor begyndende poetiske Literatur første Gang giver sig Form. Denne Skikkelse er Aladdin. Aladdin er den Lykkelige, som Schiller har skildret ham i sit Digt *Das Glück*, og Aladdin vil sige Poesiens og Troskyldighedens Ret til at være og Ret til at sejre. Det er en Poesi om Poesi, Poesien, som hævder sin egen Ret, Poesien, som ser sig selv i Spejl og undrende skuer sin egen Skønhed, Noget hvormed den ikke [9](#) kan blive ved uden Fare for at blive en slap og vellystig Narcissus. Og endnu et Træk: Aladdin er Geniet, og med den guddommeligt begavede Aands hele ophøjede Dristighed støder Oehenschläger Faustfiguren fra Tronen, gør Faust til en Nureddin og lader denne Faust ende som en Wagner. Jeg tilbageholder ethvert Udbrud af min næsten uindskrænkede Beundring for dette Digt og fortsætter kun min Tankegang. Aladdin er Geniet, men hvad Art Geni? Hvad er det for Genier, paa hvilke dette Billede passer? Paa Aander maaske som Oehenschläger selv eller som hans Samtidige Lamartine, men visselig ikke paa Aander som Leonardo, som Michelangelo, som Shakespeare, Beethoven, Goethe og Schiller, Byron og Hugo, allermindst paa Napoleon, hvis samtidige Skæbne har bidraget sit til at forme Aladdin. Thi Geniet er ikke den geniale Lediggænger, men den geniale Arbejder, og de medfødte Gaver er kun Værktøjet, ikke Værket. Saa følger Figurer som Oehenschlägers nordiske Helteskikkelser, Hakon, Palnatoke, Axel, Hagbarth, Idealer af Kraft og Kærlighed, der uden at være frembragte med en saadan Fantasiens Styrke, at de bliver antike, dog staar Samtiden altfor fjernt til at have et virkeligt Forhold til den. I al deres Skønhed er de for uvirkelige og forædlede til mere end ufuldkomment at afspejle den Tid, i hvilken de blev til, og deres praktiske Virkning paa Sindene er allerede derved stærkt begrænset, at de jo forkynder sig som Fortids-Idealer. Det er ikke den moderne Tids Sjælsindhold, som i dem bliver formet; med Bevidsthed skrues Sjæleskildringen tilbage og en Udrensning af alt egenligt og utvetydigt Moderne forsøges. Det er lærerigt at sammenligne dem med Heltene paa et samtidigt Teater, Victor Hugos. Disse staar maaske poetisk tilbage. Men man føler stærkere Pustet af en ny Tid, naar man ser Victor Hugos ud af Folket grebne Helt eller Heltinde skride over Scenen. Derfor blev ogsaa Hugos Tragedier allesammen forbudte af den bestaaende Regering, noget som aldrig er hændet nogen dansk, en Ejendommelighed, man kan udlægge efter sine Sympatier enten som Tegn paa vor Poesis rent digteriske eller som Tegn paa dens rent virkelighedsløse Væsen. Endnu ganske anderledes ujordiske, ja saa at sige blodløse bliver Typerne i en Literaturgruppe, der slutter sig til Oehenschlägers dramatiske Arbejder og behandler vor Middelalder, efter at hine havde behandlet vor Oldtid. Jeg mener Ingemanns Romaner. Den Livserfaring og det Livsstudium, hvorpaa [10](#) disse Bøger er grundede, er yderst ringe. De beholder et andet Værd; men til Livet har de lidet eller intet Forhold, skønt de hører til de Bøger, der iøvrigt har havt størst praktisk Virkning. De tilhører en fra Skotland indført tvivlsom og nu næsten opgiven Kunststart, den historiske Roman, som frembragt af en fuldblods Tory var udgaet fra en Aandstilstand, der havde alle sine Idealer i Fortiden ligesom vor.

⊗ Paa en saadan Aandstilstand preller altfor mange af Aarhundredets store Begivenheder af. Den græske Frihedskrig, hvis Udbrud andensteds giver Signalet til saa store literære Omslag, som i Frankrig og Tyskland bliver hele Skolers Bane og fremkalder nye Skoler, foranlediger vel hos os adskillige smukke Digte, men efterlader sig dog neppe noget dybere Spor i Danmarks Poesi end hine berømte Linjer i *Kong Salomon og Jørgen Hattemager*: «Hvad mener Hr. Baronen vel om Grækernes Affærer?» En Begivenhed som Revolutionen i Juli 1830 sætter sig hos saa djærv, saa fri en Aand som Poul Møller intet andet Minde end hint forresten saa smukke og saa betegnende Digt *Kunstneren mellem Oprørerne*, et Digt, der ved sin Fyrstetroskab, sin Kunstner-Ligegyldighed for Omverdenens Begivenheder, sin ubegrænsede Foragt for alle Samfundsbevægelser maler hele Tidsrummet herhjemme. For Poul Møller var Revolutionerne virkeligt personliggjorte i «to frisindede Dreng og en lam Redaktør». Byrons en Fjerdedel af Aarhundredet beherskende Poesi, som ved hans stolte Død forplantes Verden over, naaer ogsaa til os; men kun Drapperiet tiltaler her, Tankerne og Typerne vogter man sig vel for at tilegne sig. En af vore ædleste og skønneste Digternaturer, Biskopsønnen Frederik Paludan-Müller, tilegner sig Versemaalet, rytmen, Stemningsvekslingen, den barokke Skiften mellem Sværmeri og Spot i Byrons fortællende Digtning, men kun for at benytte denne Form som Indklædning for hele det overlevede Tanke- og Følelses-Sæt. Han helder den gamle Vin paa de nye Flasker og udvikler sin Poesi lidt efter lidt til et begejstret Indlæg for asketisk Moral og den stiveste Rettroenhed.

⊗ En af Aarsagerne til denne Foreteelse maa sikkert søges i Beskaffenheden af den Samfundsklasse, som i dette Aarhundrede har frembragt ikke blot vor skønne, men ogsaa for en stor Del vor videnskabelige Bogavl. Medens Frankrigs og Englands Literatuer for en stor Del er udarbejdede af uafhængige, tildels højtstillede Mænd med frit Blik og vid Synskres, og medens [11](#) den tyske Literatur trods sit Professorpræg er mærket af den aandelige Uafhængighed, som under Tyskernes politiske Ufrihed var Nationens dyrebareste Gode, er vor nyere Literatur for en aldeles overvejende Del frembragt af smaa Embedsmænd eller dog

Mænd med en ufri Embedsskoledannelse. Medens den franske og engelske Adel, de store Godsejere, de store Politikere har leveret betydningsfulde Bidrag til disse Landes Bogverden og medens deres egenlige Litteratorer ofte har levet fjernt fra det regelrette borgerlige Liv. som Rejsende eller Zigøjnere, har vor Adel, den gamle danske som den senere, ingen Rolle spillet i vor nyere Litteratur, den mest velhavende Borgerstand neppe heller, et Par Zigøjnereksistenser heller ingen Betydning havt, og det er fra Universitetet i Kjøbenhavn og Præstegaardene paa Landet, at vor Litteratur som vor Kultur er gaaet ud. Et aldeles uforholdsmæssigt Antal af de toneangivende Mænd har været Præster, Præstesønner eller teologiske Kandidater. Ja saa stærk har den teologiske Indflydelse været, at ifald man tænkte sig et Land af Danmarks Størrelse bestyret som en Art Kina og forestillede sig en Lov, ifølge hvilken i en vis given Tid ingen andre end teologiske Kandidater skulde have Stemmeret i Litteraturen eller Tilladelse til for deres Landsmænd at bearbejde Indtrykkene udefra, saa vilde det være et interessant Spørgsmaal at undersøge, hvori vel en saadan Litteratur, forfattet af teologiske Kandidater, vilde blive forskellig fra en stor Gruppe af vor i et betydeligt Tidsrum.

⊗ Det synes som om det ikke skulde lykkes os at udtrykke noget Typisk i anden Form end som Skønfarveri eller Forvrængen. Efter alle hine højtidelige Skikkelser følger en Række Vrængbilleder. Heiberg samler Karaktertrækkene fra alle sine Vaudeviller til et Billede af den kjøbenhavnske Spidsborger i *En Sjæl efter Døden*, og Paludan-Müller skriver sit Mesterværk *Adam Homo*, strengt taget den eneste virkelig typiske og for en Fremmed lærerige danske Roman. Den indeholder al den europæiske Reaktionstids Slaphed og Usselhed samlet som i en Essens. *Adam Homo* er Mennesket i Almindelighed, lad saa være, men Mennesket fra Christian den 8des Tid. Samtidigt taber den fra Udlandet indførte filosofiske Bevægelse sig herhjemme, den begyndende Hegelske Skole stanser, Heiberg afløses af Kierkegaard og Lidenskabens for at tænke af Lidenskabens for at tro. Den filosofiske Bevægelse ophører foreløbig uden at have afsat nogen Bog endside [12](#) noget Værk, og den etisk religiøse Bevægelse, som begynder, faar sin Parallel og sin Fortsættelse indenfor Poesien. En Gruppe skønne, men barnlige Bondenoveller, vort Aarhundredes Hyrdescener, følger den religiøse Strøm. Men højere og højere stiger Sværmeriet for aabenbaret Religion og Forsagelsens Moral. Man overbyder hinanden i at optaarne Idealer, ud fra hvilke Virkeligheden kun øjnes som et fjernt sort Punkt.

⊗ Hvori er Strømmen udmundet? I Skikkelser som Paludan-Müllers Kalanus, der i from Henrykkelse opbrænder sig selv paa Baalet, og som Ibsens Brand, hvis Sædelære gennemført vilde drive Halvdelen af Menneskene til at sulte ihjel af Kærlighed til Idealet.

⊗ Og der er vi endte. Ingensteds Europa over saa højtspændte Idealer og ikke mange Steder et plattere aandeligt Liv. Thi man maa dog være yderligt barnlig for at tro, vort Liv svarer til hine Typer. Saa stærk har Strømningen været, at selv en saa oprørsk anlagt Natur som Ibsens er bleven inddraget i den. Er *Brand* Revolution eller Reaktion? Jeg skal ikke kunne sige det, saa meget har dette Digt af begge Dele.

⊗ Det forrige Aarhundredes to store Grundtanker var disse: i Videnskaben den frie Forskning, i Poesien Humanitetens frie Udfoldelse. Hvad der ikke bliver i denne Strøm, det glider ned ad Forfaldstidernes og tager Vejen til Byzants. Det vanslægter og vanarter. Thi udenfor denne Bevægelse er alle Bevægelser byzantinske. I Videnskaben byzantinsk Skolastik, i Kunsten og Poesien Legemer og Aander, der ikke ligner Legemer og Aander, ensformige og ufuldbaarne.

⊗ Giv en Sirius-Beboer, der kun har gennemlæst vor klassiske moderne Poesi, et Par moderne udenlandske Dramer i Hænde f. Eks. Alex. Dumas's *Le fils naturel*, Emile Augier's *Les effrontés* og *Le fils de Giboyer*, og han vil gøre Bekendtskab med utallige Samfundstilstande og Samfundsspørgsmaal, som han ikke kendte, fordi de, skønt de eksisterer i vort Samfund, ikke eksisterer i vor Litteratur. Thi til den moralske Ivren svarer som Modstykke det moralske Snerperi. Hvad har vi gjort af hint første Opsving, da man herhjemme som overalt ved Aarhundredets Begyndelse første Gang skimtede en Poesi bag de tre Enheder, en Guddom bag Treenigheden, en Kærlighedens Lykke bag det konventionelle Ægteskab, en Sandhed bag Dogmerne, en Lighed bag [13](#) Kastedskillelsen og Standsinddelingen, en Frihed højt over Vedtægten og Selskabets og Samfundsmoralens Tvang!

⊗ Oehlschläger frigjorde vor Poesi fra Nyttetidsalderens Moral. Han sejrede skønt efter en Kamp og Poesien blev fri. Heiberg bragte Logiken i ligesaa stor Ære som den, hvori Poesien stod, han frigjorde den æstetiske Kritik fra Følelsesræsonnementet og erobrede et nyt Jordsmon for Filosofien. Saa kom de første Fordringer paa politisk Frihed. Men Bannerførerne i Litteraturen svarte: Hvad raaber I paa politisk Frihed, den sande Frihed er Viljens egen indre Frihed; at vinde den er jer altid tilladt, og den anden er, naar hin er givet, uden al Betydning.

⊗ Man havde skrevet store metafysiske Afhandlinger om Viljens Frihed, Determinisme og Afsindighed; man skrev nye politiske om Frihed og Forfatning og beviste, at et Land havde en Konstitution ogsaa uden konstitutionel Regeringsform, sand Frihed ogsaa uden formulerede Friheder; men man opnaaede dog ikke at berolige Sindene og vi fik politisk Frihed. Mon ikke Betingelsen for et Fremskridt paany vilde være den, at Løsenet atter blev Frihed: Aandsfrihed, at man istemmede: vi vil den frie Tanke og den frie Humanitet. Det vil da ikke nytte, at man svarer: «Hvad raaber I paa Frihed, I har jo al den, I kan ønske!» og man mener den politiske Frihed. Man vil ikke erklære sig tilfreds med den. Det er ikke saa meget ydre Love, der behøver at

forandres, om end ogsaa de, som det er den hele Samfundsbetragtning, som den yngre Slægt fra Grunden af maa omforme og opløje, før en ny Literatur kan skyde op. Hovedarbejdet vil blive gennem en Mangfoldighed af Kanaler at lede de Strømninger, som har deres Udspring i Revolutionen og Fremskridtsidéerne, herind og at stanse Reaktionen paa alle de Punkter, hvor dens Opgave historisk er endt.